

Софроний Врачански книжовник и политик от Новото време

Сборник с материали
от Международна
научна конференция
София, 24 ноември 2011 г.

АЛМА МАТЕР

К
Университетски комплекс
по хуманитаристика «Алма матер»

НАУЧНИ КОНФЕРЕНЦИИ

Университетско
издателство
«Св. Климент Охридски»
София, 2013

**СОФРОНИЙ ВРАЧАНСКИ –
КНИЖОВНИК И ПОЛИТИК ОТ НОВОТО ВРЕМЕ**

**SOFRONIY OF VRATSA:
MAN OF LETTERS AND POLITICIAN
OF THE MODERN AGE**

Proceedings of
the International Conference
Sofia, November 24, 2011

Edited by
Plamen Mitev, Vania Racheva

**St. Kliment Ohridski University Press
Sofia • 2013**

**СОФРОНИЙ ВРАЧАНСКИ –
КНИЖОВНИК И ПОЛИТИК
ОТ НОВОТО ВРЕМЕ**

Сборник с материали от
Международна научна конференция
София, 24 ноември 2011 г.

Съставителство и научна редакция:
Пламен Митев, Ваня Рачева

Университетско издателство „Св. Климент Охридски“
София • 2013

Тази книга се издава по проект на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ – Университетски комплекс по хуманитаристика „Алма матер“, програма „Българистика“ и с финансовата подкрепа на Фонд „Научни изследвания“ към Министерството на образованието и науката.

- © 2013 Пламен Митев, Ваня Рачева – съставителство, научна редакция, предговор
- © 2013 Борислав Къосев – художник
- © 2013 Университетско издателство „Св. Климент Охридски“

ISBN 978-954-07-3645-7

СЪДЪРЖАНИЕ

Пламен Митев, Ваня Рачева. Предговор	7
Plamen Mitev, Vania Racheva. Foreword	13

Променят се времената и ние се променяме в тях
Книга на трите вери, 1805

Йордан Желев. Софроний, епископ Врачански. Личност и дело във фамилен контекст	21
Мария Шушарова. Софроний Врачански (поп Стойко) като представител на раята в Османската държава	93
Андреас Либератос. Времето на Софроний Врачански според документи от архива на Али паша Янински	108
Пламен Митев. Политическата дейност на Софроний Врачански в контекста на Новото време	124
Ваня Рачева. Политикът Софроний Врачански и руската преселническа политика по време на руско-турската война (1806 – 1812)	136
Надя Манолова-Николова, Димитър Димитров. Природни бедствия във времето на Софроний – история и дендрохронологически анализи	148

... да научат децата си на мъдро книжно учение
Втори видински сборник от 1802

Николай Аретов. Софроний Врачански и европейската култура: предпочитания и желаниа на изследователите	165
Радослав Спасов. Софроний Врачански и Филип Станиславов – две големи фигури на Новото време в българската история	181
Александра М. Базулина. Видинските сборници на Софроний Врачански	191
Роберто Адинолфи. Софрониевата преводна творба „Митология Синтипа Философа“ в контекста на балканските редакции и на Софрониевото творчество	213
Олга Тодорова. Софроний за другите религии: някои наблюдения върху ислямския раздел на „Книга за трите вери“	234
Стефана Таринска. „Житие и страдания грешнаго Софрония“: пренасочване на традицията, нов литературен герой	251
За авторите	260
The authors	261

CONTENTS

Plamen Mitev, Vania Racheva. Foreword	13
<i>Times change and we change with them</i> Book of the three faiths, 1805	
Yordan Zhelev. Sofroniy, the Bishop of Vratsa. Person and activity in the family context	21
Mariya Shusharova. Sofroniy Vrachanski (priest Stoyko) as <i>reaya</i> representative in the Ottoman Empire	93
Andreas Lyberatos. Sofroniy Vrachanski's Times as reflected in the Archive of Ali Pasha of Jannina	108
Plamen Mitev. The political activity of Sophroniy of Vratsa in the context of the New Times	124
Vania Racheva. Sophroniy of Vratsa, the politician, and the Russian emigration policy during the Russo-Turkish war (1806 – 1812)	136
Nadya Manolova-Nikolova, Dimitar Dimitrov. Nature disasters during Sofroniy's life time – history and dendrochronological analysis	148
<i>... to teach their children wise scholarly knowledge</i> Second Vidin miscellany, 1802	
Nikolay Aretov. Sophroniy of Vratsa and European culture: scholars' preferences and desires	165
Radoslav Spasov. Sofroniy Vrachanski and Filip Stanislavov – two great figures of the Modern Epoch in the Bulgarian history	181
Alexandra M. Bazulina. <i>The Vidin Treatises</i> of Sofroniy Vrachanski	191
Roberto Adinolfi. Sophroniys' translation of <i>Mythology of the Philosopher Syntipas</i> in the context of the Balkan versions	213
Olga Todorova. Sofroniy on other religions: observations on the Islamic part of his „Book of the three faiths“	234
Stefana Tarinska. „Life and sufferings of the sinful Sofroniy“: redirecting the tradition, a new literary character	251
The authors	261

ПРЕДГОВОР

На 24 ноември 2011 г. в Ректората на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ се проведе международна научна конференция, посветена на книжовника и политика от Новото време – епископ Софроний Врачански (1739 – 1813). Конференцията бе част от Научната програма „Българистика“ на Университетския хуманитарен комплекс „Алма Матер“. Формалният повод за събирането на изследователи хуманитаристи от четири държави бе юбилейната годишнина от съставянето на интересния политически документ, т.нар. *Записка*, подадена през 1811 г. от Софроний до главнокомандващия руската Дунавска армия ген. Михаил И. Кутузов и целяща постигането на българска автономия. Замисълът на организаторите обаче е свързан с желанието чрез интердисциплинарната научна среща и чрез издаването на материалите от нея в този сборник, да се доближим с още една крачка до написване на модерна биография на автора на „Житие и страдание грешнаго Софрония“. Дали сме успели в тази си амбиция, 200 години след смъртта на Софроний, ще отсъдят читателите на сборника.

В тома със свои изследвания участват дванадесет колеги от България, Гърция, Италия и Русия. Структурно изданието е обособено в две части. Първата („Променят се времената и ние се променяме в тях“) е посветена на различни проблеми, дискуссионни въпроси или *бели петна* от биографията на „архиерея Болгарски“. Специално внимание е отделено на времето, в което живее Софроний, както и на осветляване на политическите му изяви, включително и чрез паралели с други духовни и светски личности, негови съвременници. Втората част на изданието („... да научат децата си на мъдро книжно учение“) включва шест статии, в чийто фокус са изявите на българския просветител. Тук интерпретациите са както историографски и аналитични, така и новаторски чрез професионално вглеждане в отделни произведения и сюжети от богатото творческо наследство на епископ Софроний или чрез коментар върху влиянията на отделни личности, сюжети и произведения върху него.

Сборникът започва с обемистата студия на Йордан Желев „Софроний, епископ Врачански. Личност и дело във фамилен контекст“. Факт е, че още през Възраждането популярният Врачански епископ е възприеман като родоначалник на голяма фамилия. Авторът представя енциклопедично живота на Софроний през шест обособени периода: котленски (1739 – 1792), карнобатски (1792 – 1794), арбанашки (1794), врачански (1795 – 1800), видински (1800 – 1803) и букурещки (1803 – 1813). Студията е ценна не само с подробните детайли от биографията на Врачанския епископ, но и като из-

черпателен библиографски източник за огромната литература за Софроний и за по-известните негови потомци.

В този дял е публикувана и статията „Политическата дейност на Софроний Врачански в контекста на Новото време“ на Пламен Митев. Политическата проблематика в живота и изявиите на *дядо Софроний* е привличала вниманието на много от изследователите на Възраждането и лаическата ѝ интерпретация създава усещане, че не може да се каже нищо ново. Статията обаче вкарва в обръщение нов документален източник и предлага интересна хипотеза за личното участие на Софроний в привличането на християните отвъд Дунава за съдействие на руската армия по време на военната кампания от втората половина на 1810 г. В текста се предлага и паралел между просвещенската философия на епископа и *кредото на модерния човек* от Новото време.

Утвърденият българист от Гърция Андреас Либератос представя наскоро публикувания в четири тома уникален корпус от запазената част от архива на Янинския Али паша Тепеделенли (1744 – 1822). Времето на този провинциален магнат и *властови актър от първи ранг в международен план* през периода на децентрализация в Османската империя обаче е и времето на Софроний Врачански. Целта на статията е, „от една страна, да изясни „българската връзка“ на Али паша Янински, а от друга, да постави неговия архив и Софрониевото „Житие и страдания“ в един въображаем диалог“. Особено интересен е проблемът за засилващите се по време на анархията морална и материална зависимост и несигурност на висшия православен клир и предположението на автора за антиосманското преориентиране и за радикализирането на видни негови представители. В този дух е паралелът между Игнатий, митрополит на Арта и бъдещ Угровлахийски, и Софроний Врачански и тяхната политическа и просветителска дейност в Букурещ през последните години на войната.

Някои от посоките на разсъждение в коментираната статия се допълват от доклада на Ваня Рачева, която разглежда *политика Софроний Врачански* „и руската преселническа политика по време на руско-турската война (1806 – 1812)“, и по-специално сравнението и противопоставянето в политическите изяви на „Българския архиерей“ и на арменския католикос Нерсес Аштаракети (1771 – 1857). И двамата висши духовници се оказват тясно свързани в определени периоди от своя живот с изселването на хиляди свои сънародници и регулирането на техния статут като колонисти и заселници в гранични за Руската империя зони. Това сравнение откроява някои от руските имперски механизми за въздействие върху представителите на православния клир в стратегически важни за Русия региони.

В тази част на сборника е поместена и статията на младата османистка Мария Шушарова: „Софроний Врачански (поп Стойко) като представител

на раята в Османската държава“. Изследването препраща към актуалната тема за неформалните елити – представителите на раята в Османската империя и е доказателство, че понякога е нужно само да се смени ракурсът на анализ и донякъде методологията (като се използват възможностите на микроисторията), за да се очертае нова картина дори чрез толкова „експлоатиран“ източник, какъвто несъмнено е „Житие и страдание грешнаго Софрония“. Особено интересен е опитът да се направи анализ на „самовъзприятието на селския свещеник в ролята на *политически представител* на населението на Котел пред властта“ и документираната рядка гледна точка – представата за това как поданиците *разговарят* с властта.

С новаторски подход за българската историография се отличава статията на историчката Надя Манолова-Николова и дендролога Димитър Димитров „Природни бедствия във времето на Софроний – история и дендрохронологически анализи“. Авторите тръгват от съдържащите се в Софрониевото житие сведения за природни бедствия и ги допълват с факти от други документи; те съчетават тази историческа информация за близки географски региони с резултатите от съвременни дендрохронологически (базирани на анализа на дървесните пръстени) наблюдения. От този експеримент се ражда основният за статията въпрос: „има ли връзка между природните бедствия, и по-точно климатичните отклонения, и разгръщането на голямата криза в балканските територии на Османската империя от края на XVIII в., придобила популярното назоваване *кърджалийско време*“. Любопитните читатели ще намерят отговора, публикуван в сборника.

Литературното наследство на Врачанския епископ наброява над двадесет творби, сред които „шест преводни и компилативни ръкописни сборника, но с авторски коректив (преработки и допълнения), над 15 преписа на български ръкописи, на църковна и богослужебна книжнина, също с авторска намеса, една преводна и компилативна – но първа в новобългарската литература, – (старо)печатна книга, и един напълно оригинален по замисъл и изпълнение ръкописен труд – собствената му автобиография“. Вторият дял на тома обединява именно изследвания на филолози и историци от три страни, коментиращи основно *книжовника* Софроний Врачански.

„Темата за Софрониевия диалог със света е значима, но и твърде многостранна и обемна, тя отдавна привлича изследователите, които често се насочват към различни междутекстови връзки, типологически сходства и аналогии с представителни образци на европейската култура в оригиналните и преводни творби на Софроний Врачански“. Така започва аналитичната статия на Николай Аретов, който пристъпва към „един (само)критичен опит за осмисляне на мотивите на изследователите“, анализиращи влиянията върху Софрониевото творчество. Авторът констатира, че „по-ранните текстове на Софроний са станали обект на по-малко наблюдения“, а откриването на

предполагаемите източници за Софрониевите произведения и техните междутекстови връзки зависи от професионалните интереси и компетентност, както и от „естетически, а и политически пристрастия, осъзнати или не“, на изследователите.

Доказателство за това, че първоизточниците и рецепциите на Софрониевите ръкописи са благодатна тема за работа, е и статията „Софрониевата преводна творба „Митология Синтипа Философа“ в контекста на балканските редакции и на Софрониевото творчество“ на Роберто Адинолфи. Италианският колега се докосва до проблема за културните контакти и пътувания на текстове, които, веднъж възприети и адаптирани към различни менталитети, често добиват различна стойност и значение. Софроний е първият, който създава българска версия на Синтип – сюжет, радвал се на широк интерес в българското общество. Изложението е поредния пример за Софрониевата склонност да въвежда модерни теми и идеи, които обаче ще имат по-голям успех през следващата фаза на българския XIX в.

Младата аспирантка от Московския държавен университет „Михаил Ломоносов“ Александра Базулина посвещава своето изследване („Видинските сборници на Софроний Врачански“) на все още само фрагментарно проучените два Софрониеви ръкописа от 1802 г. Тя представя Видинските сборници в контекста на интелектуалните традиции (разбирани не само като история на отделните идеи, теории, концепции и система на мислене, но и като изследване на самите средства и способности за тяхното формиране в съответните текстове) на Средновековието и Новото време. Авторката коментира общия адресат на Видинските сборници, без чието установяване е невъзможно да се разбере техния смисъл, и смята, че това е българското духовенство.

Историкът Радослав Спасов е посветил своята статия „Софроний Врачански и Филип Станиславов – две големи фигури на Новото време в българската история“ на паралелно представяне на биографиите на двамата от представителите на висшето българско духовенство. Дватамата могат да бъдат сравнявани като духовници епископи, чиито диоцези се намират в земите на днешната Северна България, както и като писатели, (макар, че Станиславов остава в историята главно със своя „Абагар“), желаещи да наложат образованието като ценност в битието на своите пасоми. И накрая като политици, действащи за подобряване на българското положение. Отбелязани са и заслугите им за развитието на книгопечатането.

Не е случайно, че „Житие и страдания грешнаго Софрония“, без превеличение, е сред най-обсъжданите произведения в литературата на Българското възраждане. Въпреки натрупаните страници, не се очертава консенсусно мнение в предлаганите интерпретации. Доказателство за това е и публикувания в сборника професионален текст („Житие и страдания греш-

наго Софрония“: пренасочване на традицията, нов литературен герой“) на безспорния познавач на възрожденската литература Стефана Гаринска. За нея „Житие“-то не е автобиография в съвременния смисъл на понятието, но не е и житие – дори частично и с уговорки – в традиционния смисъл на старата книжнина. Най-четеното съчинение на Софроний е *симбиоза* на похвати от двата жанра заедно с поуки от народното разказвателно изкуство, тъй като в основата си е *нов тип литературен разказ*. В статията авторката обръща специално внимание на „Житие и страдания грешнаго Софрония“ като протест срещу насилието над човека и човешката личност, като „бунт на личността“, разбира се, в границите на християнската етика.

Особено внимание заслужава и изследването на колегата Олга Тодорова „Софроний за другите религии: някои наблюдения върху ислямския раздел на „Книга за трите вери“. Несъмнено този ръкопис засега се очертава като едно от сравнително по-слабо проучените произведения на Софроний Врачански, въпреки че за съществуването му се знае много отдавна. По своето цялостно послание, той се родее по-скоро със средновековната полемична традиция и проповядва откровен негативизъм към религиозните „други“. Акцентът в статията е специално върху най-обемистия дял от сборника („ислямският“), който е и своеобразен идеен център на целия кодекс. Но който не може да бъде разбран вярно, ако не се „чете“ заедно с „Житие и страдания“, с което не само формират едно тематично цяло, но и имат обща фолиация. Въпросите, които вълнуват авторката са: доколко Софроний познава исляма; защо той не си е позволил едно по-съществено „побългаряване“ на текста на Дмитрий Кантемир; и по какъв начин Софроний впряга личния си опит в осветляването на ислямската проблематика. Изводите са любопитни и си заслужава да се прочетат.

Накрая искаме да благодарим за коректната и професионална редакторска работа на колегата филолог д-р Ирина Добрева. А също и на програма „Българистика“ на Университетския хуманитарен комплекс „Алма матер“ и специално на нейния ръководител доц. д-р Тодор Попнеделев за финансовата подкрепа, която улесни провеждането както на конференцията, така и подпомогна отпечатването на сборника.

Пламен Митев, Ваня Рачева

FOREWORD

On 24 November 2011 an international scientific conference devoted to Bishop Sophroniy of Vratsa (1739 – 1813), the man of letters and the politician of the New Times, was held at St Kliment Ohridski University of Sofia. The conference was part of the Bulgarian Studies Programme of the „Alma Mater“ University Humanitarian Complex. The formal occasion to gather scholars from four different countries was the anniversary of the drafting of the so-called *Note*, the curious political document, submitted in 1811 by Sophroniy to Mikhail I. Kutuzov, Commander-in-Chief of the Russian Danube Army, whose aim was to help bring about the autonomy of Bulgaria. The objective of the organizers, however, was through the interdisciplinary meeting of researchers and the publication of the proceedings to get a step closer to compiling a modern biography of the author of the „Life and sufferings of sinful Sophroniy“. We leave it to the judgment of our readers to determine how successful we have been in realizing this ambition, 200 years after Sophroniy’s death.

The volume contains the contributions of twelve colleagues from Bulgaria, Greece, Italy, and Russia. The book is divided into two parts. The first („Times change and we change with them“) is devoted to various issues, controversial questions and „blank spots“ in the biography of the „Bulgarian Bishop“. Special attention is given to the times Sophroniy lived in, as well as to his political activities, also through parallels with other contemporary religious and secular figures. The second part of the book („... to teach their children wise scholarly knowledge“) contains six papers, whose focus are the activities of the Bulgarian educationalist. Here the interpretations are historiographical and analytical, as well as innovative, based on the professional study of particular works and motifs from the rich creative legacy of Bishop Sophroniy or the discussion of the influences of certain personalities, subjects and works on him.

The collection opens with an extensive essay by Yordan Zhelev, entitled „Sophroniy, the bishop of Vratsa. Person and activity in the family context“. It is a fact that as early as the Revival period the popular Bishop of Vratsa was seen as the forefather of a large family. The author presents the life of Sophroniy in an encyclopaedic fashion, taking the reader through six periods of Sophroniy’ life: Kotel (1739 – 1792), Karnobat (1792 – 1794), Arbanasi (1794), Vratsa (1795 – 1800), Vidin (1800 – 1803) and Bucharest (1803 – 1813). What makes the study so valuable is not just the detail-rich biography of the Bishop of Vratsa it provides, but also the exhaustive bibliographic information on the vast literature whose subjects are Sophroniy and the more prominent of his descendents.

Another paper found in this part is Plamen Mitev's „The political activity of Sophroniy of Vratsa in the context of the New Times“. The political aspects of the life and work of *Father Sophroniy* has attracted the attention of many Revival scholars and the amateur perception is likely to be that nothing new could be contributed to this subject. The paper, however, puts into circulation a new documentary source and proposes an interesting hypothesis about the personal involvement of Sophroniy in engaging the Christians beyond the Danube to assist the Russian Army during the military campaign of the second half of 1810. The text suggests also a parallel between the educationalist philosophy of the bishop and the *credo of the modern man* of the New Times.

Andreas Liberatos, a distinguished Bulgarian studies expert from Greece, presents the surviving part of the archive of Ali Pasha Tepedelenli of Yanina (1744 – 1822), which was recently published as a unique source, which was recently published in four volumes. The times of this provincial magnate *and first-rate power player of an international scale* during the period of decentralization in the Ottoman Empire are equally the times of Sophroniy of Vratsa. The aim of the paper is, „on the one hand, to clarify the „Bulgarian connection“ of Ali Pasha of Yanina and, on the other, to bring his archive and Sophroniy's „Life and Sufferings“ together into an imaginary dialogue“. An issue of particular interest is the increasing moral and Financial dependence and uncertainty of the senior Orthodox clergy in times of anarchy as is the author's hypothesis of an anti-Ottoman reorientation and radicalization of some of its prominent representatives. This is what prompts the parallel drawn between Ignatius, Metropolitan of Arta, future Metropolitan of Ungro-Wallachia, and Sophroniy of Vratsa with respect of their political and educational activities in Bucharest in the final years of the war.

Some of the issues under consideration in this article are further elaborated upon in Vania Racheva's paper, whose focus is *the politician Sophroniy of Vratsa* „and the Russian emigration policy during the Russo-Turkish War (1806 – 1812)“, more particularly the comparison and juxtaposition of the political activities of the Bulgarian bishop and the Armenian Catholicos Nerses Ashtaraketsi (1771 – 1857). At some point in their lives, both senior clergymen found themselves deeply involved in the emigration of thousands of their compatriots and the regulation of their status as colonists and migrants in the border areas of the Russian Empire. This comparison highlights some of the mechanisms used by the Russian Empire to exert influence over representatives of the Orthodox clergy in regions of strategic importance for Russia.

It is this part of the volume that contains also the article of the young Ottoman period scholar Maria Shusharova, „Sofroniy Vrachanski (priest Stoyko) as *reaya* representative in the Ottoman Empire“. The study makes reference to the topical issue of informal elites, the representatives of the *rayah* in the Ottoman Empire, and proves that sometimes all that is needed is to shift the angle of analysis and change slightly the methodology (making use of microhistory and its

tools) in order to paint a new picture even by means of a source as overexploited as „Life and sufferings of sinful Sophroniy“ undoubtedly is. Very interesting in that respect is the attempt to analyze the „self-perception of the village priest in his role as *political representative* of the population of Kotel before the rulers“ and the documented rare point of view, i.e. the idea of how the subjects *communicate* with those in power.

An innovative approach to Bulgarian historiography is what characterizes the paper written by historian Nadya Manolova-Nikolova and dendrologist Dimitar Dimitrov, „Nature disasters during Sofroniy’s life time – history and dendrochronological analysis“. The authors’ starting point is the information on natural disasters contained in Sophroniy’s Life, which they enrich with facts found in other documents. This historical information on nearby geographical regions is complemented by the findings of modern dendrochronological observations (i.e. observations based on the analysis of tree rings). This experiment prompts the key question asked in the article, namely, „Is there a link between natural disasters, climatic deviations in particular, and the unfolding of the big crisis in the Balkan territories of the Ottoman Empire of the end of the 18th century, which became popularly known as *Krdžalije times*“. The curious among the readers will find the answer in this volume.

The literary legacy of the Bishop of Vratsa comprises twenty works, among which: „six manuscript collections of translations, compilative in nature but also bearing the author’s imprint (revisions and additions); over 15 copies of Bulgarian manuscripts – ecclesiastical and liturgical books, with the author’s hand at work again; one (old)printed book, a translation and compilation – yet the first printed book in the new Bulgarian literature; and one manuscript work, completely original both in terms of its conception and its execution, i.e. his autobiography“. The second part of the volume brings together the products of the research of philologists and historians from three countries, focusing primarily on Sophroniy, *the man of letters*.

„The subject-matter of Sophroniy’s dialogue with the world is significant but also many-sided and vast. For a long time it has attracted scholars who have often turned their attention to various intertextual connections, typological parallels and analogies with representative examples of the European culture in the original and translated works of Sophroniy of Vratsa“. This is how Nikolay Aretov’s analytical paper begins. He embarks on „a (self-)critical attempt to rationalize the motivation of researchers“ analyzing the influences on Sophroniy’s creative work. The author concludes that „the earlier texts of Sophroniy have been the subject of fewer studies“ and the uncovering of the probable sources of Sophroniy’s works and their intertextual links depends on the professional interest and competence as well as on the „aesthetic and political predilections, conscious or otherwise“, of the scholars.

Proof of the fact that the sources and reception of Sophroniy's manuscripts are a rewarding field of study is found in the article „Sophroniys' translation of *Mythology of the Philosopher Syntipas* in the context of the Balkan versions“ by Roberto Adinolfi. The Italian researcher discusses the question of the cultural contacts and the peregrinations of texts which, once adopted by and adapted to the respective mentality, often take on a new value and significance. Sophroniy is the first to offer a Bulgarian version of Syntipas, a story which enjoyed wide currency in Bulgarian society. The exposition is yet another illustration of Sophroniy's penchant for modern subject-matter and ideas, which were to become more popular in the next stage of the Bulgarian 19th century.

The study of the young PhD student Alexandra Bazulina from Moscow State University („*The Vidin Treatises of Sofroniy Vrachanski*“) focuses on the two as yet under-researched manuscripts of Sophroniy from 1802. She places the Vidin collections within the context of the intellectual tradition (interpreted not just as the history of individual ideas, theories, concepts and thought systems but also as the study of the actual ways and means of their manifestation in the respective texts) of the Middle Ages and the New Times. The author analyzes the intended addressee of the Vidin Collections, without identifying which it is impossible to understand their meaning, and puts forward the hypothesis that the addressee is the Bulgarian clergy.

In his paper „Sofroniy Vrachanski and Filip Stanislavov – two great figures of the Modern Epoch in the Bulgarian history“, the historian Radoslav Spasov presents side by side the biographies of two representatives of the senior Bulgarian clergy. Parallels could be drawn between them – as clergymen and bishops whose dioceses were on the territory of present-day Northern Bulgaria, as writers (although Stanislavov is remembered mainly for his „Abagar“) who strived to turn education into a value in the lives of their flock and, ultimately, as politicians working to improve the situation of the Bulgarian people. Their contribution to the development of printing has also been duly noted.

It is hardly a coincidence that, without any exaggeration, „Life and sufferings of the sinful Sofroniy“ is among the most widely discussed works of the Bulgarian Revival literature. Despite the reams that have been written, the proposed interpretations do not point at a consensus. An illustration of this is the paper of the undisputed Revival Literature expert Stefana Tarinska, „Life and sufferings of the sinful Sofroniy“: redirecting the tradition, a new literary character“. She sees the *Life* neither as an autobiography in the modern understanding of the genre, nor as a (saint's) life that is, even partially and with reservations, in the tradition of the old literature. The most read work of Sophroniy is a *merging* of elements from the two genres, combined with lessons from the folk narrative tradition, and thus in its essence a *new type of literary narrative*. For the author of the paper the „Life and sufferings of the sinful Sofroniy“ can be seen as protesting violence

against human beings and an individual human personality, as the „revolt of the individual“, naturally within the boundaries of the Christian ethics.

Particular attention deserves the study of our colleague Olga Todorova, „Sophroniy on other religions: observations on the Islamic part of his „Book of the three faiths“. This manuscript is undoubtedly one of the comparatively less well-researched works of Sophroniy of Vratsa, although its existence has long been known. Considering its overall message, it is closer to the medieval polemical tradition and preaches undisguised negativism towards the religious „others“. The article places the focus on the most voluminous section of the collection (the „Islamic“ one), which serves as a kind of conceptual centre of the whole codex. However, it could not be adequately understood if not „read“ in conjunction with the „Life and sufferings“, with which it not only forms a thematic whole but also has a common pagination. The questions the author seeks to answer are: To what extent was Sophroniy familiar with Islam? Why did he refrain from a more substantial „Bulgarian adaptation“ of D. Kantemir’s text? How did Sophroniy harness his personal experience in shedding light on the Islamic issues? The conclusions drawn are interesting and well worth reading.

Finally, we would like to express our gratitude to our philologist colleague, Dr Irina Dobрева, for her very professional and thorough editorial input, as well as to the Bulgarian Studies Programme of the „Alma Mater“ University Humanitarian Complex and its director Assoc. Prof. Dr Todor Popnedelev for their financial support, which facilitated the organization of the conference and helped produce the present volume.

Plamen Mitev, Vania Racheva

